

KAJIAN FILOLOGI SĀHĀ WĒDHARAN NGĒLMI SAJATI WONTĒN ING SĒRAT NGĒLMI YATNĀMĀYĀ

PHILOLOGY STUDY AND EXPLANATION THE TRUE SCIENCE IN SĒRAT NGĒLMI YATNĀMĀYĀ

Dening: Nur Aisah Jamil, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta,
email: jamielnuraisyah@gmail.com

Sarining Panalitèn

Ancasing panalitèn mēnikā kanggé: (1) ngandharakēn *deskripsi naskah SNY*, (2) ndamēl *transkripsi teks SNY*, (3) ndamēl *transliterasi sĀhĀ suntingan teks SNY*, (4) ndamel *terjemahan teks SNY*, (5) ngrĕmbag wĕdharan ngĕlmi sajati *SNY*. Panalitèn mēnikā ngginakakēn *metode panalitèn filologi modern sĀhĀ metode panalitèn deskriptif*. Asiling panalitèn mēnikā inggih (1) *naskah minangkā naskah Jawa Baru ingkang umuripun kintĕn-kintĕn 96 taun*; (2) *transliterasi SNY dipungarap kanthi ngĕwahi sĕratan aksĀrĀ JĀwĀ dhatĕng aksĀrĀ Latin*; (3) kapanggihakēn *ĕnĕm tĕmbung ingkang dipun-sunting*; (4) Kapanggihakēn *gangsĀl tĕmbung ingkang kasĕrat wontĕn ing cathĕtan terjemahan*; (5) kapanggihakēn *kalih bab isining teks SNY*. Bab manungsĀ, ngandharakēn: (1) *unsur-ing manungsĀ*, (2) *gawang-gawanganipun badan alus*, (3) *sangkan paraning dumadi*, (4) *wataking manungsĀ*, (5) *pĕpĕnginaning manungsĀ*. Bab lampah ngĕlmi sajati, ngandharakēn: (1) *lampah yatnĀmĀyĀ*, (2) *sipatipun tiyang ambĕk utami, sĀhĀ* (3) *awratipun tiyang ambĕk utami*.

Pamijining tĕmbung: kajian filologi, wĕdharan ngĕlmi sajati, teks SNY

Abstract

The aims of research were to: (1) explain the description of Sĕrat Ngĕlmi YatnĀmĀyĀ (SNY) script, (2) make transcription text of SNY, (3) make transliteration and editing text of SNY, (4) make translation text of SNY, (5) explain the true science text of SNY. This research used some methods, those were modern philology research method and descriptive research method. The result of this research were: (1) This script was a Java script in a new age of approximately 96 years; (2) the transliteration made by changing the text from Javanese letter to Latin letter, (3) it was found six edited words, (4) it is found five words that became the translation record, (5) it is found two chapter, there were about human and the true science. The chapter about human explain about: (1) the element of human, (2) the soul of human, (3) the human come from, (4) the human's characters, (5) the human's will. The chapter of the true science explain about: (1) way of yatnĀmĀyĀ, (2) the characters of main behavior, and (4) the difficulties to do main behavior.

Keywords: philology study, the true science, text SNY

PURWĀKĀ

Panalitèn mēnikā naliti *naskah* kanthi jinis isi andharaning *teks-ipun piwulang*, inggih mēnikā *Sĕrat Ngĕlmi YatnĀmĀyĀ* (ingkang salajĕngipun dipunsĕrat *SNY*). *Naskah SNY* mēnikā kasimpĕn wontĕn ing *Perpustakaan Dewantara Kirti Griya* kanthi nomer Bb. 1.040.

Naskah SNY dados objek panalitèn kanthi pawadan: (1) *Naskah SNY kalĕbĕt naskah cithak ingkang teks-ipun kasĕrat kanthi dhapukan gancaran*, (2) *Kawontĕnaning naskah ingkang jilidanipun sampun risak, sĀhĀ sapĕrangan dlancangipun kapangan rĕngĕt, mila lumantar panalitĕn mēnikā sagĕd dipunlestantunakēn wosing teks-ipun*, (3) *Naskah mēnikā kasĕrat*

mawi aksarâ sâhâ bâsâ ingkang botên mêsti sadâyâ tiyang sagêd mangrêtos.

Adhêdhasar pawadan ing nginggil, panalitèn mênikâ katindakakên tumrap *naskah SNY*. Salah satunggaling lampah panalitèn ingkang sagêd nggampilakên nliti *naskah SNY* inggih lampah panalitèn *filologi*. Lampahing panalitèn *filologi* ingkang katindakakên inggih mênikâ (1) *inventarisasi naskah*, (2) *deskripsi naskah*, (3) alih tulis *teks*, (4) ndamêl *suntingan teks* kanthi ndamêl *aparatur kritik*, (5) ndamêl *terjemahan*-ipun, sâhâ (6) *analisis* isining *teks*. Lampah *inventarisasi naskah* wontên ing panalitèn mênikâ kanggé mangrêtosi *jumlah naskah* sâhâ papan panyimpêning *naskah* lan botên katindakakên *inventarisasi naskah* kanthi langkung lèbêt.

GÊGARAN TEORI

Djamaris (2002: 6) ngandharakên bilih *filologi* mênikâ asalipun saking basa Latin saking têngbung *philos* saha *logos*. *Philos* têngêsipun rêmên sâhâ *logos* têngêsipun têngbung. Miturut Saputra (2013: 4) têngêsipun *filologi* inggih mênikâ satunggaling bab sêsêrêpan ingkang dipunginakakên kanggé sarânâ nyinaoni *naskah* sâhâ *teks* lami. Pamanggih sanès ngandharakên *filologi* inggih mênikâ satunggaling ngèlmi ingkang gayut kaliyan kasusastran ingkang gayut kaliyan bab bâsâ, sastrâ, sâhâ kabudayaan (Baroroh-Baried, 1985: 1).

Saking andharan ing nginggil sagêd dipunpêndhêt dudutanipun bilih *filologi* inggih mênikâ ngèlmi utawi sêsêrêpan ingkang dipunginakakên kanggé sarânâ nyinaoni *naskah-*

naskah kinâ ingkang gayut kaliyan *studi* bab kabudayaning masarakat jaman rumiyin.

Wontên ing panalitèn *filologi*, wontên ancasing panalitèn. Ancasing *filologi* dipunpilih dados kalih, inggih mênikâ ancas *umum* sâhâ ancas *khusus* (Baroroh-Baried, 1985 : 5). Ancasing *filologi* ingkang *umum*, inggih mênikâ (1) sagêd mangrêtosi kabudayaan satunggalipun bangsa saking asiling sastranipun, ingkang sêratan mênâpâ déné lisan, (2) mangrêtosi *makna* sâhâ *fungsi teks* kanggé masarakat pangriptanipun, sâhâ (3) ngandharakên *nilai-nilai* budâyâ lami kanggé *alternatif pengembangan* kabudayaan.

Wondéné, ancasing *filologi* ingkang khusus inggih mênikâ (1) ndamêl *suntingan teks* ingkang langkung cêlak kaliyan aslinipun (2) mangrêtosi sêjarah kadadosanipun *teks* sâhâ *perkembangan*-ipun, sâhâ (3) mangrêtosi *resepsi* pamaos wontên ing sabên wêkdal panampinipun.

Ancasing *filologi* tumrap *teks SNY*, inggih mênikâ ndamêl *deskripsi naskah*, *transliterasi teks SNY*, sâhâ *terjemahan* saking *teks SNY* supados nggampilakên tiyang ingkang botên mangrêtos bâsâ Jawi, ugi dipundamêl *suntingan teks* sâhâ *pemaknaan teks* supados sagêd ngandharakên wosing *teks SNY*.

Sabên ngèlmi tamtu kémawon gadhah *objek* panalitèn piyambak-piyambak. Semantên ugi ngèlmi *filologi*. *Objek* panalitèn *filologi* inggih mênikâ *naskah* sâhâ *teks*. *Naskah* inggih mênikâ sêratan astâ ingkang ngêwrat wohing pamikir sâhâ pangraosing manah minangkâ asiling kabudayaan masarakat jaman rumiyin, ingkang awujud utawi *konkret* inggih ingkang sagêd

dipuntingali sâhâ dipuncêpêng (Baroroh-Baried, 1985: 54).

Suyami wontên ing sêsorahipun ingkang irah-irahanipun “Pengembangan Model Kajian Naskah-naskah Jawa” (1996) ngandharakên bilih *naskah* inggih mênikâ sadâyâ wujud asiling karya ingkang dipunsêrat déning masarakat rumiyin, saé ingkang awujud sêratan tangan (*manuskrip*) mênâpâ déné ingkang cithakan (*naskah* cithak).

Saking andharan ing nginggil sagêd dipunpêndhêt dudutanipun bilih *naskah* inggih sêratan tangan sâhâ cithakan ingkang taksih asli mênâpâ déné ingkang wujud têdhakan. *Teks* inggih mênikâ wosing *naskah*, satunggalipun prakawis ingkang *abstrak*, inggih mênikâ namung sagêd dipunpênggalih kémawon (Baroroh-Baried, 1985: 56). Jumbuh kaliyan mênikâ Saputra (2013: 5) ngandharakên bilih *teks* inggih mênikâ wosing *naskah* ingkang kaandharakên mawi bâsâ utawi tândhâ sanèsipun ingkang jumbuh kaliyan jinis *wacana*-nipun.

Saking andharan ing nginggil sagêd dipunpêndhêt dudutanipun bilih *teks* inggih mênikâ wosing *naskah* ingkang kaandharakên mawi bâsâ utawi tândhâ sanès ingkang ngêwrat *ide* utawi *amanat*.

Lampahing panalitèn *filologi* ingkang dipunginakakên wontên ing panalitèn mênikâ adhêdhasar pamanggihipun Fathurahman (2015: 69) kanthi dipunèwahi sawatawis inggih mênikâ (1) *inventarisasi naskah*, (2) *deskripsi naskah*, (3) *alih tulis teks*, (4) *ndamêl suntingan teks*, (5) *terjemahan*, (6) *analisis* isining *teks*.

Analisis isi ingkang karêmbag wontên ing panalitèn mênikâ gayut kaliyan bab ngèlmi sajati. Pangrêtosan ngèlmi sajati inggih mênikâ ngèlmi

ingkang saèstunipun ngèlmi, ingkang wontên ing ciptâ pribadi (Achmad Chodjim, 2013: 121). Ngèlmi sajati mêtal saking *kreasi* pribadi dédé ingkang kitâ tampi saking tiyang sanès. Inggih kitâ tampi mawi *indra*, mawi sinau, mênika *refleksi* saking ngèlmi. Sydney Banks lumantar Achmad chodjim ngandharakên bilih *realisasi* ngèlmi saking dhiri pribadhi piyambak. Ngèlmi namung sagêd dipunpanggihakên mawi pangrêtosan saking batin dhiri pribadhi ingkang arif.

Salajêngipun, gayutanipun kaliyan lampah ngèlmi sajati, salêbêtipun Sêrat Pasthikâmâyâ (lumantar Mulyani, 2012: 64), tiyang Jawi anggènipun nglampahi syariat kanthi adhêdhasar yatnâmâyâ, inggih mênikâ tansah èngêt dhatêng kawêninganing pikir sâhâ manah.

Pamanggih sanès ngandharakên bilih tiyang ingkang badhé nggadahi ngèlmi sajati kédah têbih saking pamrih, kédah wêning pikiranipun, têbih saking drêngki, manah sâhâ pikiranipun manunggal dados satunggal, satêmah botên wontên *konflik* batin (Chodjim, 2013: 121).

Adhêdhasar andharan wontên ing nginggil isining *teks SNY* ugi ngandharakên bab lampahing ngèlmi sajati ingkang sagêd mumpangati dhatêng manungsâ ingkang badhé mangrêtosi sêjatosing dhirinipun manungsâ. Wêdharan ngèlmi sajati miturut *naskah* satunggal kaliyan *naskah* sanèsipun mênikâ wontên bédanipun utawi gadhah *ciri khas*. Pramila wêdharan ngèlmi sajati miturut *naskah SNY* prêlu dipunandharakên kanggé mangrêtosi *kekhasan*-ipun.

CĀRĀ PANALITÈN

Jinising panalitèn mênikå kalèbèt panalitèn *filologi modern* sâhå panalitèn *deskriptif*. *Metode panalitèn deskriptif* inggih mênikå *metode* kanggé naliti satunggalipun *objek*, ingkang arupi nilai-nilai pagêsangan, *sistem pemikiran filsafat*, nilai-nilai *etika*, sâhå *objek* budâyå sanèsipun ingkang ancasiipun ndamêl *deskripsi* utawi andharan, gêgambaran kanthi *sistematis* sâhå *objektif* gayut kaliyan *fakta-fakta*, sipat, sâhå gayutaning *unsur*-ipun (Kaelan, 2005: 58). Kanthi *metode panalitèn deskriptif*, panalitèn mênikå ngandharakên wosing *teks SNY* kanthi *objektif*.

Wondéné *metode filologi modern* dipunginakakên kanggé naliti *teks SNY* kanthi nomêr *koleksi Bb.1.040 koleksi-nipun Perpustakaan Dewantara Kirti Griya Taman Siswa*, ingkang kasêrat kanthi aksårå Jåwå cithak. Panalitèn *filologi modern* mênikå gayut kaliyan lampahing panalitèn *filologi*, inggih *inventarisasi naskah*, *deskripsi naskah*, alih tulis *teks*, *suntingan teks*, ndamêl *terjemahan teks*, sâhå *analisis isi-ning teks*.

Sumber data panalitèn mênikå, inggih *naskah SNY*. *Naskah SNY* ingkang dados *sumber data* panalitèn mênikå *naskah koleksi Perpustakaan Dewantara Kirti Griya Taman Siswa* ingkang kasêrat kanthi aksårå Jåwå cithak kanthi nomêr *koleksi Bb.1.040. Sêrat Ngèlmi Yatnåmåyå* kaanggit déning M.Tanaya sâhå katêrbitakên déning Tan Khoen Swie wontên ing Kedhiri rikålå warsa 1921. *Naskah-ipun* kasêrat ngginakakên bâså Jawi gagrag anyar ingkang kasêrat kanthi dhapukan gancaran sâhå kalèbèt jinising *naskah* piwulang.

Inkang dados pawadan kapilihipun *teks SNY* ingkang kasimpên wontên ing *Perpustakaan Dewantara Kirti Griya Taman Siswa* mênikå amargi kawontênaning *teks-ipun* taksih saé. Ananging sapèrangan *naskah-ipun* kapangan rêngêt, lajêng jilidanipun ugi sampun risak, *naskah* katambal ngginakakên *lem*. Kanthi sinêrat mawi aksårå Jåwå cithak, nggampilakên anggènipun maos. *Teks SNY* ugi kasêrat kanthi dhapukan gancaran, pramilå ugi nggapilakên anggènipun maos, sêratanipun ugi taksih cêthå.

Salajêngipun, cårå ingkang dipunginakakên kanggé ngêmpalakên *data panalitèn* inggih mênikå kanthi ndamêl *deskripsi naskah*, ndamêl alih tulis *teks*, *suntingan teks*, ndamêl *terjemahan teks*, sâhå *analisis isining teks*.

Salajêngipun, *teknik analisis data* ingkang dipunginakakên inggih mênikå *analisis deskriptif*. Wondéné lampahing *analisis data* wontên ing panalitèn mênikå inggih *reduksi data*, *kategorisasi*, *display data*, sâhå *penafsiran tuwin interpretasi* (Kaelan, 2005: 68).

Pirantosing panalitèn ingkang dipunginakakên ing panalitèn mênikå inggih *kartu data*. *Kartu data* dipunginakakên kanggé nyêrat sadâyå *data* sâhå *informasi* saking *naskah* sâhå *teks SNY*. Wondéné pigunanipun *kartu data* inggih mênikå kanggé nyêrat asiling *deskripsi naskah* sâhå *teks SNY*, nyêrat asiling *transliterasi* sâhå *suntingan teks SNY*, tuwin nyêrat *aparatur kritik*. Sadâyå *kartu data* mênikå dipundamêl *tabel*. Tuladhanipun *tabel kartu data* kaandharakên kados ing ngandhap mênikå.

Tabel 1. Kartu Data kanggé Nyêrat Asiling Transliterasi

Asiling Transliterasi	Asiling Suntingan Teks

Wondéné kanggé ngêrahakên *data* wontên ing panalitèn mênika ngginakakên *validitas* sâhâ *reliabilitas*. *Validitas* ingkang dipunginakakên awujud *validitas semantik*. *Validitas semantik* ancasipun madosi têngês sâhâ *makna* saking *data* ingkang dipunpanggihakên, ingkang awujud têngung sâhâ kelompok têngung ingkang gayut kaliyan *konteks*-ipun.

Wondéné *Reliabilitas* ingkang dipunginakakên inggih mênika *reliabilitas intrarater* sâhâ *interrater*. *Reliabilitas intrarater* inggih mênika *reliabilitas* ingkang nggadhahi ancas kanggé pados *data* ingkang *konsisten* utawi ajêg. Wondéné *reliabilitas interater* inggih mênika kanthi cârâ pados tiyang sanès ingkang maringi têtimbangan tumrap panalitèn mênika.

Kajawi mênika katindakakên ugi kanthi cârâ pados têtimbanganing ahli utawi pakaring bab *filologi*, inggih mênika dosen pembimbing ingkang tansah paring panjurung sâhâ arahan wontên ing panalitèn mênika.

ASILING PIRÊMBAGAN SÂHÂ PANGRÊMBAGIPUN

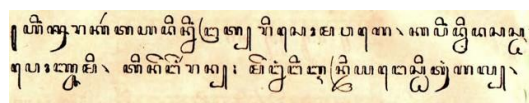
Inventarisasi wontên ing panalitèn mênika katindakakên kanggé mangrêtosni gunggungipun *naskah* sâhâ wontên pundi kémawon *naskah* kasimpên. Andharan *inventarisasi* botên kaandhar amargi *naskah* ingkang langsung kapiji sâhâ botên katindakakên *inventarisasi* ingkang langkung lèbêt.

Kawontênaning *naskah SNY* taksih saé sâhâ sagêd dipunwaos. *Naskah*-ipun taksih jangkêp, jilidanipun taksih saé. Adhêdhasar katrangan wontên ing *naskah*, *naskah SNY* dipunanggit déning M. Tannaya. *Naskah* dipun-*terbit*-akên déning Boekhandel Tan Khoen Swie rikâlâ taun 1921.

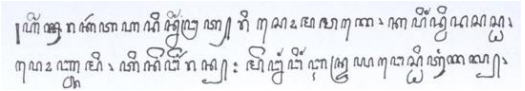
Teks SNY kasêrat kanthi dhapukan gancaran. Sêrataning *naskah SNY* ngginakakên aksârâ Jâwâ cithak kanthi ngginakakên *font* tulâdhâ jêjêg déning R.S. Wihananto. Bâsâ ingkang dipunginakakên wontên ing *teks* inggih mênika bâsâ Jawi gagrag énggal kanthi ragam krâmâ. Jinising *bahan naskah* inggih mênika dlancang HVS. Wondéné jinising *teks SNY* kalêbêt *teks* piwulang.

Lampah salajêngipun inggih mênika *transkripsi*. *Transkripsi* dipuntindakakên kanthi *metode transkripsi diplomatik*, inggih mênika *metode* ingkang anggènipun damêl alih tulis sêrataning *teks* ingkang kasêrat mênâpâ wontênipun kados déné sêrataning *teks*-ipun kanthi aksârâ ingkang sami, nanging wontên ing pérangan tartamtu kados tâ ukuran, sikap ing aksârâ botên sami. *Transkripsi* tumrap *SNY* katindakakên supados damêl *naskah* ingkang awujud sêratan carik. Wondéné tulâdhâ asiling *transkripsi* tumrap *teks SNY* kados ing ngandhap mênika.

Teks SNY

Asiling Transkripsi Teks SNY

Lampahing panalitèn salajêngipun inggih mênikâ ndamêl *transliterasi teks*. Metode ingkang dipunginakakên inggih mênikâ *metode transliterasi standar*. *Transliterasi standar* dipuntindakakên kanthi cârâ ngéwahi aksârâ *teks SNY* ingkang ngginakakên aksârâ Jâwâ dhatêng aksârâ Latin kanthi adhêdhasar *Pedoman Umum Ejaan Bahasa Jawa Huruf Latin yang Disempurnakan* (Arifin, 2006).

Salajêngipun, katindakakên *suntingan teks*, inggih mênikâ nglêrêsakên têtêmbungan ingkang botên trêp panyêratipun adhêdhasar *Baoesastra Djawa* (Poerwadarminta, 1939). *Suntingan teks* ingkang dipuntindakakên wontên ing panalitèn mênikâ kanthi ngéwahi aksârâ, nambahi aksârâ, ngirangi aksârâ sâhâ nggantos aksârâ (Darusuprta, 2002: 27).

Wondéné pandom *suntingan* dipundamêl kanthi awujud tândhâ-tândhâ. Tândhâ-tândhâ ingkang dipunginakakên kaandharakên kados ing ngandhap mênikâ.

- a. Tândhâ <...> dipunginakakên kanggé ngirangi. Waosan salêbêting tândhâ mênikâ botên prêlu dipunwaos.
- b. Tândhâ [...] dipunginakakên kanggé nambahi. Waosan salêbêting tândhâ kurung mênikâ tambahan.
- c. Tândhâ (...) dipunginakakên kanggé nggantos aksârâ utawi têmbung.
- d. Anggènipun nyêrat nomêr *aparât kritik* ngginakakên ângkâ Arab dipunsêrat Latin. Tuladhanipun:

...¹, ...², ...³, lan sapanunggalanipun.

Saking asiling *transliterasi sâhâ suntingan teks*, kapanggihakên 6 têmbung ingkang dipun-*sunting*. Wondéné tulâdhâ asiling *transliterasi sâhâ suntingan* kados ing ngandhap mênikâ.

Tabel 2: Asiling transliterasi sâhâ suntingan teks SNY

<i>Asiling Transliterasi</i>
Gêni iku panas, bumi iku rêgêd, banyu iku adhêm, angin iku sumribit, makatê[7]n sapiturutipun.
<i>Asiling Suntingan</i>
Gêni iku panas, bumi iku rêgêd, banyu iku adhêm, angin iku sumribi(d) ⁴ , makatê[7]n sapiturutipun.

Salajêngipun mênikâ, têmbung-têmbung ingkang dipun-*sunting* kaandharakên wontên ing *aparât kritik* minangkâ tanggêl jawab ilmiah tumrap *teks SNY*. Têmbung-têmbung ingkang dipun-*sunting* kados ing ngandhap mênikâ.

Tabel 3: Aparat Kritik Teks SNY

Sadèrèngipun dipun-sunting
Singup
Mênêp
Mirit
Sumribit
Munapik
Pêpiritan
Sasampunipun dipun-sunting
singub
mênêb
Mirid
Sumribid
Munapèk
Pêpiridan

Lampahing panalitèn salajêngipun inggih mênikâ ndamêl *terjemahan teks*. *Terjemahan* wontên ing panalitèn mênikâ ngginakakên *terjemahan harfiah*, isi, sâhâ *bebas*. Anggènipun

ngginakakên *terjemahan harafiah* adhêdhasar *Baoesastra Djawa* (1939), manawi botên sagêd ka-*terjemah-akên* mawi *terjemahan harfiah* lajêng ngginakakên *terjemahan* isi utawi makna sâhâ *terjemahan bebas* kanthi nggatosakên *konteks*.

Wondéné tuladhâ asiling *terjemahan* kados ing ngandhap mênikâ.

Tabel 4: Asiling Terjemahan

Asiling Transliterasi
Pangajap kulâ sagêdâ èngêt dhatêng kawêningan sarânâ nguli-uli yatnâmâyâ. Wusânâ nyuwun gênging pamêngku.
Asiling Terjemahan
<i>Harapan saya semoga ingat pada kejernihan dengan cara menekuni yatnâmâyâ. Akhir kata mohon maaf yang sebesar-besarnya.</i>

Saking asiling *terjemahan teks* mênikâ kapanggihakên gangsal têmbung ingkang kasêrat wontên ing cathêtan *terjemahan*. Cathêtan *terjemahan* ngandharakên têmbung-têmbung ingkang angèl dipun-*terjemah-akên* dhatêng bâsâ Indonesia.

Gangsal têmbung kasêbut inggih mênikâ: (1) *Mêlênging indriyâ ngèsthi tunggal*, (2) *Dlancang sasuwir têmbung sakêcap*, (3) *Kang ciniptâ ânâ kang sinêdyâ têkâ*, (4) Pangéran, (5) Rêncananing. Tuladhanipun cathêtan *terjemahan* kados ing ngandhap mênikâ.

1) *Mêlênging indriyâ ngèsthi tunggal* botên ka-*terjemah-akên* amargi mênikâ kalêbêt sêngkalan lâmbâ. Sêngkalan lâmbâ inggih mênikâ sêngkalan ingkang awujud

kelompoking têmbung sâhâ ukârâ (Dwiraharjo, 2006: 15). Sêngkalan mênikâ nêdahakên taun 1852.

2) *Dlancang sasuwir têmbung sakêcap* botên ka-*terjemah-akên* amargi mênikâ kalêbêt bêbasan. Têgêsipun bêbasan mênikâ inggih landhêping satunggalipun têmbung ingkang sinêrat wontên dlancang sinaosâ sasuwir mênâpâ déné têmbung ingkang kaucapakên sinaosâ namung satunggal kêcap.

Salajêngipun mênikâ, ndamêl *analisis teks*. *Analisis teks SNY* dipuntindakakên kanthi ngrêmbag isining *teks SNY* ingkang gayut kaliyan wêdharan ngèlmi sajati.

Wondéné pêprincèning wêdharan ngèlmi sajati kados ing *tabel* ngandhap mênikâ.

Tabel 5: Pêprincèning Wêdharan Ngèlmi Sajati

Bab Manungsâ
<i>unsur-ing manungsâ</i>
<i>gawang-gawanganipun badan alus</i>
<i>sangkan paraning dumadi</i>
<i>wataking manungsâ</i>
<i>pêpénginaning manungsâ</i>
Bab Lampahing Ngèlmi Sajati
<i>lampah yatnâmâyâ</i>
<i>awratipun tiyang ambêk utami</i>
<i>sipatipun tiyang ambêk utami</i>

Manungsâ mênikâ kadadosan saking kalih *unsur*. Kalih *unsur* kasêbut inggih mênikâ badan wadhag sâhâ badan alus. Gawang-gawanganipun badan alus wontên tigâ, inggih mênikâ nyâwâ, ciptâ, sâhâ râsâ. Nyâwâ mênikâ dipungambarakên minangkâ sunaring cahyâ dhatêng raganing manungsâ. Ciptâ inggih mênikâ kêpalaning râsâ.

kawontênanipun nyâwâ katanggapan déning råsâ, råsâ katanggapan déning ciptâ, lajêng ciptâ katanggapan déning rågâ.

Sasampunipun mênikâ sangkan paraning dumadi wontên tigang pérangan, inggih mênikâ: (1) pangéran nitahakên jagad, (2) silahing kawulâ Gusti, (3) Pangéran têtélâ namung satunggal.

Salajêngipun, bilih salah satunggalipun watak manungsâ inggih mênikâ botên gadhah pêmarêm. Watak kasêbut sagêd dipuntêngêri nalikâ manungsâ sampun kadumugên ingkang dipunsêdyâ, lajêng sêdyâ liyanipun. Makatên salajêngipun têbih saking têmbung bosên.

Sadâyâ manungsâ ingkang gêsang ing alam donyâ mênikâ tamtu kémawon gadhahi pêpénginan. Pêpénginan kasêbut inggih mênikâ: (1) pangkat, (2) sugih, (3) misuwur, (4) unggul, (5) mêngku.

Isining *teks SNY* ingkang kaping kalih ngandharakên bab lampah ngèlmi sajati. Andharanipun kados ing ngandhap mênikâ.

Lampahing tiyang ngulah ngèlmi sajati inggih mênikâ ngagêngakên sâhâ ngathahakên prakawis ingkang saé. Wondéné péranganipun kautamén wontên tigâ, inggih mênikâ (1) gêntur, (2) suci, tuwin (3) lêngawâ.

Salajêngipun, tiyang ingkang badhé nglampahi ambêk utami mênikâ botên gampang. Awratipun tiyang badhé nglampahi ambêk utami inggih mênikâ: (1) cêgah nêdhâ têtêpipun manawi dânâ, (2) cêgah tilêm têtêpipun manawi rumêksâ, (3) cêgah sukâ têtêpipun manawi nalangsâ, (4) niat ngawon têtêpipun manawi kêndêl, (5) niat sabar têtêpipun manawi sinêdyâ, (6) niat wèwèh têtêpipun manawi lêngawâ, (7) niat têtulung têtêpipun manawi sêmbadâ, (8)

botên mélikan têtêpipun manawi nyingkur pamrih, (9) botên alêman têtêpipun manawi nyingkur panggung, (10) botên kumlungku têtêpipun manawi nyingkur kajuwârâ.

Tuladhanipun pêthikan *teks SNY* gayut kaliyan bab manungsâ kados ing ngandhap mênikâ.

Nitik pangandikanipun parâ linangkung, ingkang winastan badan wadhag punikâ rågâ. Dados mênêdhêt larapipun tamtu wontên ingkang namâ badan alus, (2/3)

Terjemahan:

Mengacu pada nasihat para orang pintar, badan kasar adalah raga. Jadi jika melihat kata pembentuknya tentunya ada badan halus.

Saking pêthikan ing nginggil sagêd dipunpêndhêt dudutan bilih manungsâ mênikâ sabotên-botênipun kadadosan saking kalih *unsur*, inggih mênikâ badan wadhag ingkang asring kasêbut rågâ sâhâ badan alus ingkang asring dipunsêbut jiwâ. Kalih *unsur* manungsâ mênikâ sambung-sinambung, botên sagêd dados manungsâ manawi namung wontên salah satunggalipun *unsur*.

Wondéné tuladhanipun pêthikan *teks SNY* gayut kaliyan bab lampah ngèlmi sajati kaandharakên kados ing ngandhap mênikâ.

Lampahipun tiyang ulah ngèlmi sajati punikâ namung ngagêngakên kautamèn. Mênggah péranganipun wontên tigâ: gêntur, suci tuwin lêngawâ. (10/1)

Terjemahan

Cara orang belajar ilmu sejati ini hanyalah memperbanyak kebaikan.

Adapun pembagiannya ada tiga: gentur, suci, dan lêgawâ.

Adhêdhasar *teks* mênikâ lampahing tiyang ngulah ngèlmi sajati inggih mênikâ ngagêngakên sâhâ ngathahakên prakawis ingkang saé. Wondéné péranganipun kautamèn wontên tigâ, inggih mênikâ (1) gêntur, (2) suci, tuwin (3) lêgawâ.

PANUTUP

Dudutan

Inventarisasi naskah SNY wontên ing panalitèn mênikâ dipunlampahi kanthi *studi katalog* kanggé mangrêtos gunggungipun *naskah* sâhâ wontên pundi kémawon *naskah*-ipun kasimpên. *Inventarisasi naskah* botên kalampahan kanthi ningali *naskah* wontên sêdâyâ papan ingkang wontên, ananging namung satunggal papan ingkang *naskah*-ipun kapiji inggih wontên Perpustakaan Museum Dewantara Kirti Griya Yogyakarta. Gunggungipun *naskah Sêrat Ngèlmi Yatnâmayâ* namung satunggal *eksemplar*.

Irah-irahaning *naskah* ingkang dipunginakakên wontên ing panalitèn mênikâ inggih mênikâ *Sêrat Ngèlmi Yatnâmayâ*. Irah-irahan mênikâ kapanggihakên wontên *katalog* Perpustakaan Museum Dewantara Kirti Griya kanthi nomêr Bb.1.040. Déné katranganing irah-irahan dipunpanggihakên wontên ing samak *naskah*.

Kawontênaning *naskah SNY* taksih saé, wêtah, sâhâ taksih cêthâ sêratanipun dipunwaos.

Jinising *bahan naskah* inggih mênikâ ngginakakên dlancang *HVS*. Jilidan *naskah* wontên ingkang sampun lêpas, ananging dipuntèmpèlakên mawi *plester* wêrni ijêm. Lêmbaran *naskah*-ipun botên wontên ingkang risak mênâpâ déné ical.

Naskah SNY kaéwokakên ing jinising *naskah* piwulang ingkang *teks*-ipun kasêrat mawi aksârâ Jawa cithak. *Naskah* mênikâ kaandharakên kanthi dhapukan gancaran. Basaning *teks* ngginakakên Bâsâ Jawi gagrag énggal kanthi ragam krâmâ.

Salajêngipun, *transkripsi teks SNY* mênikâ ngginakakên *metode transkripsi diplomatik*. Anggènipun *transkripsi* kanthi nyêrat malih *teks SNY* ngginakakên sêratan carik. *Transkripsi teks SNY* katindakakên kanthi ancas supados *teks SNY* sagêd lêstantun sâhâ wontên salinanipun ingkang sêratan carik.

Salajêngipun mênikâ, *transliterasi teks SNY* ngginakakên *metode transliterasi standar*. Cârâ anggènipun *transliterasi* inggih mênikâ kanthi nggantos sêrataning aksârâ saking aksârâ Jâwâ dhatêng aksârâ Latin ingkang dipunjumbuhakên kaliyan *Ejaan Yang Disempurnakan (EYD)*.

Suntingan tumrap *teks SNY* ngginakakên *metode suntingan standar*. *Suntingan teks* katindakakên kanthi cârâ nglêrêsakên *teks* ingkang lêpat anggènipun nyêrat. Anggènipun nglêrêsakên antawisipun inggih mênikâ sagêd nambahi, ngirangi, mênâpâ déné nggantos aksârâ, wandâ, sâhâ têmbung wontên *teks SNY*. Sasampunipun *suntingan teks* katindakakên, salajêngipun damêl cathêtan ingkang dipunsêbut *aparât kritik*.

Salajêngipun, *terjemahan teks SNY* ngginakakên tigang *metode terjemahan*, inggih

mênikâ *metode terjemahan harfiah*, isi, sâhâ *bebas* kanthi *kontekstual*. *Terjemahan* wontên ing panalitèn mênikâ katindakakên kanthi cârâ *teks SNY* dipun-*alihbasa*-akên saking bâsâ Jawi dhatêng bâsâ Indonesia. Wondéné wontên têngung-têngung ingkang angèl dipun-*terjemah*-akên kasêrat wontên ing cathêthan *terjemahan*.

Sasampunipun *terjemahan teks*, ngandharakên wêdharan ngèlmi sajati. Wontên ing panalitèn mênikâ kapanggihakên wontên 8 inggih mênikâ (1) *unsur*-ing manungsâ, (2) gawanganipun badan alus, (3) sangkan paraning dumadi, (4) sipating manungsâ, (5) lampah yatnâmâyâ, (6) pêpénginaning manungsâ, (7) awratipun tiyang ambêk utami, (8) sipatipun tiyang ambêk utami.

Implikasi

Adhêdhasar asiling panalitèn sâhâ pangrêmbagipun *teks SNY* tamtunipun wontên *impilkasi*-nipun. *Implikasi* ingkang kaping satunggal inggih mênikâ wontên lingkungan pendidikan mliginipun ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah, panalitèn tumrap *naskah SNY* sagêd dados tambahing sêsêrêpan gayut kaliyan ngèlmi *filologi* kanggé naliti *naskah* Jawi.

Implikasi ingkang kaping kalih inggih mênikâ kanggé masarakat umum, gayut kaliyan isining *teks* ingkang ngandharakên ngèlmi sajati sagêd dados tambahing *wawasan* kanggé wiranèm sâhâ tiyang sêpuh bab wêdharan ngèlmi ingkang sajati.

Pamrayogi

Adhêdhasar panalitèn *teks SNY* ingkang sampun kalampahan tamtu kémawon wontên

pamrayoginipun. Pamrayogi kaandharakên ing ngandhap mênikâ: (1) Panalitèn tumrap *naskah SNY* mênikâ prêlu panalitèn *lanjutan* saking ngèlmi sanèsipun, upaminipun ngèlmi bab bâsâ utawi sastranipun, (2) Panalitèn tumrap *naskah* kinâ mliginipun *naskah* Jawi prêlu dipuntliti supados sagêd nglêstantunakên *naskah*. Isining *naskah* ingkang sagêd dipunjumbuhakên kaliyan jaman samênikâ sagêd dipundadosakên piwulang.

KAPUSTAKAN

1) Naskah

Sêrat Ngèlmi Yatnâmâyâ. Perpustakaan Museum Dewantara Kirti Griya Yogyakarta, nomêr Bb.1.040.

2) Pustakâ

Arifin, Syamsul. 2006. *Pedoman Umum Ejaan Bahasa Jawa Huruf Latin yang Disempurnakan*. Yogyakarta: Kanisius.

Baroroh-Baried, Siti. 1985. *Pengantar Teori Filologi*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.

Chodjim. 2013. *Syekh Siti Jenar: Makna Kematian*. Jakarta: PT Serambi Ilmu Semesta.

Darusuprpta. 2002. *Pedoman Penulisan Aksara Jawa*. Yogyakarta: Yayasan Pustaka Nusantara.

Fathurahman, Oman. 2015. *Filologi Indonesia: Teori dan Metode*. Jakarta: Prenada Media Group.

Kaelan. 2005. *Metode Penelitian Kualitatif Bidang Filsafat*. Yogyakarta: Paradigma.

Mulyani, Hesti. 2013. *Komprehensi Tulis. Gerakan Mata Kuliah Komprehensi Tulis Jåwå. Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta*.

Poerwadarminta. W.J.S. 1939. *Baoesastra Jawa*. Batavia: J. B Wolter's Uitgevers Maatschappij N.V.

Saputra, Karsono. 2013. *Pengantar Filologi Jawa*. Jakarta: Wedatama Widya Sastra.

Suryani, Elis. 2012. *Filologi*. Bogor: Ghalia Indonesia.